

Biodiversiteit en voedsel – ervaringen uit Laos

Filip Debruyne

De essentie van landbouw

De evolutie van de landbouw in België en andere geïndustrialiseerde landen is er een van schaalvergroting, mechanisatie en het inzetten van meststoffen, pesticiden en veevoeders die niet op de boerderij zelf of in de onmiddellijke omgeving worden geproduceerd.

Los van de ecologische gevolgen daarvan (monocultuur, landschapsverarming, bodemdegradatie, erosie, vergiftiging van ons ecosysteem, enzovoort) werden boeren verplicht tot een omschakeling tot financiële zaakvoerders, vooral bekommerd om leningen, afbetalingen, inkomsten, subsidies en prijzen. Het boerenberoep en de vaardigheden om voedsel te produceren werden meer en meer bijkomstig. De landbouwindustriëen die de aanlevering van grondstoffen, kredieten en productiehulpmiddelen verzekeren, zijn betrokken bij de technische ondersteuning en opleiding van de boeren in de steeds sneller veranderende innovaties. Er is een Vlaams spreekwoord dat zegt: 'Goede raad is duur'.

Waar de vroegere kleinschalige landbouwers met gemengde bedrijven nog voor een belangrijk deel voorzagen in hun eigen voedsel (moestuin, een paar melkkoeien, een varken, kippen en een boomgaard) is de moderne boer in één product gespecialiseerd (melk, varkensvlees, contractteelt groenten, peren), waar het grootste deel van de investering naartoe gaat. De winst die daarop gemaakt wordt, laat toe om financieel gezond te blijven. Voedsel werd een handelsproduct, onderhevig aan prijsschommelingen, vraag en aanbod en andere economische bekommernissen. De keuze voor monocultuur en krediet hield hoge risico's in. Jammer genoeg zijn in de loop der jaren de meeste boeren overkop gegaan en is tegenwoordig slechts 4 procent van de bevolking hier nog boer. Zelfs deze overblijvende boeren kopen het grootste deel van wat ze dagelijks eten aan. We zitten in een systeem waar de essentie van landbouw verloren is gegaan: 'Het produceren van voedsel'.

Ons economisch stelsel en onze manier van landbouw bedrijven is heel verschillend van de landen in het Zuiden. Daar is vaak een belangrijk deel van de bevolking landbouwer (in Laos is 70 procent van de mensen boer) en vooral bekommerd om eigen voedselvoorziening met lokale middelen.

We zitten in een systeem waar de essentie van landbouw verloren is gegaan: 'Het produceren van voedsel'.

De multinationale landbouwindustriëen wuiven traditionele landbouwsystemen weg als inefficiënt. Aangetrokken door goedkope land- en arbeidsprijzen, zijn ze erin geslaagd om 70 procent van de landbouwgronden om te schakelen naar moderne monocultuur. Toch wordt daar slechts 30 procent van het wereldvoedsel geproduceerd,

terwijl kleinschalige landbouw 70 procent van 's werelds voedsel produceert op slechts 30 procent van de landbouwoppervlakte.

Waar de kleinschalige landbouw erin slaagt om honderden jaren op een duurzame manier de grond te gebruiken is er bij industriële landbouw merkbare bodemdegradatie en afname in opbrengst na reeds enkele jaren gebruik van kunstmest en pesticiden. Investeerders in contractteelt van maniok, bananen of suikerriet in Laos zijn genoodzaakt elke vijf jaar met hun activiteiten naar andere dorpen of streken te verhuizen nadat de bodem uitgeput of vergiftigd is.

Toch blijven beleidsmakers in het Noorden argumenteren dat onze moderne landbouw efficiënt is en technologische innovaties de uitkomst bieden voor de uitdaging om de wereldbevolking te voeden. Wie daar anders over denkt, wordt afgewimpeld als keuterboertje.

Waar de kleinschalige landbouw erin slaagt om honderden jaren op een duurzame manier de grond te gebruiken is er bij industriële landbouw merkbare bodemdegradatie en afname in opbrengst na reeds enkele jaren gebruik van kunstmest en pesticiden.

Export van ons model

IMF en Wereldbank promoten vrije handel als een middel om de economie van landen te laten groeien, het bnp te vergroten en welvaart te scheppen. Ondanks een socialistisch politiek systeem is Laos toch meegegaan in deze kapitalistische denkwijze en stellen ze na decennia van isolatie het land open voor buitenlandse investeerders.

In het noorden van Laos trekken landbouwgronden Chinese agro-industrieën aan, die via contractteelt familiale landbouwers overhalen om over te schakelen naar productie voor export naar China. Alle risico's worden door de kleine boeren gedragen, terwijl de investeerders de prijzen bepalen. Zij leveren zaaigoed, kunstmest, pesticiden, teeltmethodes en garanderen de afzetmarkt. Arbeid en land worden door de boer geleverd. Voor langlopende teelten als rubber worden ook landconcessies voor 40 jaar of langer onderhandeld. De slogan van de Laotiaanse regering is 'Turning land into capital'.

De natuurlijke vruchtbaarheid van de bodem, opgebouwd door het bos dat er voorheen groeide, levert de eerste jaren van contractteelt nog goede resultaten op. Dorpelingen die voorheen niet voor de markt produceerden, krijgen ineens geld waarmee ze motorfietsen kunnen kopen of hun kinderen naar de hoofdstad sturen voor verdere studies. Van de boontjes die op het veld achter blijven eten ze wel niet, omdat ze weten hoe giftig ze zijn.

De kortetermijnvoordelen voor enkelen worden echter gevolgd door nadelen voor iedereen. De toepassing van pesticiden zorgt voor zware gezondheidsproblemen: aantasting van longen en huid, problemen met het zenuwstelsel. Op langere termijn zullen ook kankergevallen toenemen. De Chinezen zijn zich bewust van de gezondheidsrisico's en nemen de arbeiders op hun plantages maar twee jaar in dienst, om ze vervolgens te vervangen vooraleer er te veel gezondheidsklachten optreden. Anders dan bij ons is in die rurale gebieden geen ziekenhuis of ziekteverzekering voorhanden.

Al deze nieuwe problemen leiden tot sociale fricties in de dorpen of zelfs binnen eenzelfde familie.

Laotiaans model

Tijdens mijn werk als adviseur voor voedselzekerheidsprojecten in Laos is het belangrijk erachter te komen waar mensen hun voedsel vandaan halen vooraleer een aangepaste strategie tot verbetering kan ontwikkeld worden.

Via simpele PRA-oefeningen (*Participatory Rural Appraisal*) kwamen we te weten dat 40-50 procent van het dagelijks voedsel zelf werd geproduceerd door landbouw, 40-60 procent van het dagelijks voedsel kwam uit de natuur door verzamelen, visvangst en jacht en nauwelijks 5 tot 10 procent werd aangekocht. Landbouw en zoeken van wild voedsel waren even belangrijk als bron van voedsel (elk bijna de helft), terwijl aankoop van voedsel op de markt minimaal bleef.

Ontwikkelingsprojecten die zich enkel richten op landbouw maar geen aandacht besteden aan duurzaam beheer van bossen en rivieren dreigen minder impact te hebben dan een meer holistische benadering.

De aanpak om via microkrediet het inkomen te verhogen slaat volledig de bal mis in de gegeven context.

Het goede nieuws is dat in tijden van klimaatverandering de bossen van Laos veel minder dan elders onderhevig zijn aan toenemende droogte en overstromingen en waarschijnlijk in de toekomst in tijden van mislukte oogsten van bergrijst of andere gewassen een nog grotere rol zullen spelen in de verzekering van voedsel. Dat diversiteit voor stabiliteit staat, is een belangrijke wet in de ecologie.

In de Laotiaanse maatschappij waar zelfvoorziening nog centraal staat, weliswaar aangevuld door een groeiende markteconomie, is elkaar helpen en dingen samen doen nog zeer sterk aanwezig. Huizen worden gebouwd door de dorpsgenoten samen zonder vergoeding van arbeid. Hetzelfde geldt voor het uitwisselen van arbeid tijdens landbouwactiviteiten zoals rijst zaaien of oogsten. Bovendien is er voor iedereen grond. Wie in een Laotiaans dorp gaat wonen, krijgt meteen een stukje grond om te bewerken.

De gemeenschappen stellen zelf regels op waar er mag worden gevestigd, verzameld en gejaagd, welke soorten, op welke manier, welk seizoen, door wie, enzovoort.

Deze tradities van gemeenschapszin worden ook verder uitgebouwd in het maken van beheersplannen voor duurzaam gebruik van de bosproducten. De gemeenschappen stellen zelf regels op waar er mag worden gevestigd, verzameld en gejaagd, welke soorten, op welke manier, welk seizoen, door wie, enzovoort.

Bijen als klokkenluiders

Als je er dagelijks van eet, hoef je geen betoog over het belang van biodiversiteit. Te veel mensen hier bij ons denken nog dat biodiversiteit gaat over het verdwijnen van enkele bijzondere diersoorten of inheemse zeldzame planten. Dat natuur dient om zich in te

ontspannen na een drukke dag op het werk. Dat beheer van tijd belangrijker is dan al de rest. De ecologie leert ons dat alles verbonden is met mekaar.

Een van onze partners die we in Laos ondersteunen is de boerenorganisatie AESBO (*Association for Extension of Sustainable Beekeeping* in Oudomxay Province), die meer dan 400 families samenbrengt die lokale bijen houden (*Apis cerana* betekent Aziatische honingbij).

Een studie van FAO toont aan dat aanwezigheid van bijen in een gemengd landbouwsysteem een gemiddelde verhoging van 23 procent in de productie geeft, wat gezien de geringe input een zeer efficiënte beheersmaatregel is in vergelijking met bemesting of andere maatregelen. De bestuiving door de bijen verhoogt ook de biodiversiteit in het bos.

De Laotiaanse imkers waren de eersten om de negatieve impact te ondervinden van het door de Chinezen opgelegde gebruik van pesticiden. De bijen van kasten in de buurt van die velden stierven na hun bezoek aan de bloemen van de staakbonen. Daarna zagen ze ook hoe in de rivieren eerst de kreeftjes stierven, dan de kleine vissen, dan de grotere vissen,... hun voornaamste bron van proteïne.

De boerenorganisatie legde zich toe op lezingen over het gevaar van pesticiden en faciliteerde overleg tussen dorpingen, investeerders en de provinciale land- en bosbouw diensten. Het resultaat in het dorp was dat de investeerders hun teelten en methodes aanpasten. Een bedrijfje produceert nu biokoffie voor de Chinese markt, anderen schakelden over van staakbonen naar pompoenen en reduceren het gebruik van pesticiden.

The wild bees that keep us

Er is een documentaire gemaakt door cineast Dimitri Dumortier over het werk van de eerder genoemde boerenorganisatie. De documentaire illustreert de clash tussen traditionele landbouw en moderne contractteelt met diepgaande impact op milieu en mensen.

Daarnaast zien we ook duidelijk de alternatieven, duurzame ontwikkeling gebaseerd op kleinschalige gemengde landbouw en beheer van bossen. De titel van de film reflecteert de natuurlijke wijze waarop de boeren in Laos hun bijen nog kunnen houden: zelfgemaakte simpele kasten, bijen die uit het bos komen, geen voeding noch behandeling nodig. De titel is een quote van een lokale boer: 'Het is niet wij die de bijen houden maar de bijen die ons houden'.

Bijen zijn bio-indicatoren van de staat van onze omgeving, analoog aan de kanarievogeltjes die vroeger in de mijnen werden meegenomen. Bij ons zien we een alarmerende sterfte bij de bijen die ons tot nadenken dwingt. In Europa kunnen honingbijen niet meer overleven zonder hulp van de imkers.

***'Het is niet wij die de bijen houden
maar de bijen die ons houden'***

De documentaire gaat in première op zaterdag 11 november 2017 op het ecologisch filmfestival De Groene Loper van Gents MilieuFront in Gent. Behalve deze interessante thematiek toont de film ook prachtige beelden van Laos. De docu is ondertiteld in het Engels en wordt ingeleid door door Fastenopfer Laos-coördinatoren Filip Debruyne en Anne Schoofs.

Bio

Filip Debruyne is landbouwingenieur en werkt al dertig jaar in ontwikkelingsprojecten, eerst in Nepal en later in Laos. Momenteel is hij consulent voor voedselzekerheidsprojecten in Laos.